

Nicolae HURDUZEU
(Universitatea de Vest
din Timișoara) | **A treia ursitoare – Moartea**

Abstract: (The Third Fate – Death) In popular belief, the destiny of souls was shaped by three mythical characters, known as the Fates. These figures appear in Indo-European mythology as the Fates - Moira, Norna among the Germanic people, and Fatae/Parcae among the Romans. In these cultures, these mythical beings influence the pre-existence, life and death of every person. The Fates were believed to pull the thread, spin the spindle and cut the thread of life. There are three distinct Fates: *the Weaver*, who spins the yarn of life and death, *The Fortune Teller* – responsible for deciding the events in people's lives, and *Fatality – the Death* who ultimately cuts the thread of life. In the present paper, we will focus on the third Fate – *Death*, who appears to be the most respected of all Fates. In Caras-Severin County, customs related to various life events involve offerings and veneration of Death, even during life.

Keywords: *Fate, Death, Life, afterlife, customs.*

Rezumat: În mentalul popular, destinul sufletului era stabilit de trei personaje mitice, cunoscute generic cu numele de Ursitori. Acestea sunt întâlnite în mitologia indo-europeană cu numele de Ursitori – Moire – Nornae la germanici – *Fatae/Parcae* la romane. Aceste personaje mitice își exercită puterea, deopotrivă, asupra preexistenței, vieții și morții așa cum sunt ele imaginate de societățile care le respectă. Ursitorile țin firul vieții, îl derulează, rotind fusul și taie firul vieții. Ele sunt în număr de trei: *Torcătoarea*, cea care toarce firul vieții și morții omului, *Ursitoarea*, cea care hotărăște evenimentele din timpul vieții și *Fatalitatea* numită frecvent și **Moartea**, cea care taie firul vieții. În comunicarea de față ne vom opri asupra celei de a treia Ursitoare – Moartea, care pare să fie cea mai respectată dintre cele trei Ursitori. În tradițiile legate de momentele vieții din Județul Caraș-Severin, acestei Ursitori i se aduc cele mai multe ofrande, ea bucurându-se de cel mai mare respect inclusiv în timpul vieții.

Cuvinte-cheie: *Ursitoare, Moarte, viață, lumea de apoi, obiceiuri.*

De-a lungul timpului, odată cu maturizarea culturală a societăților antice, apare un panteon din ce în ce mai populat cu divinități care patronau lumea cerului, lumea apelor, suprafața terestră dar și lumea de apoi. Maturizarea culturală aduce cu ea și necesitatea unei morale care implica necesitatea unor divinități care să patroneze destinul uman. Drept urmare și vor face intrarea în scenă divinitățile care vor prezida marile evenimente ale vieții (Durand 1998, 111), Moirele grecești sau Parcae-le romanilor sau Nornaele germanicilor cunoscute-n lumea satelor românești ca Ursitorile.

Aceste divinități care patronau destinul uman ajung să fie extrem de respectate atât de mult încât grecii credeau că ceea ce Moirele decideau în privința destinului nici măcar Zeus nu putea să schimbe, idee ce pare să supraviețuiască și-n zilele noastre. În

privața destinului stabilit de Ursitori, soarta omului poate fi blândă sau aspră (Lorinț, Belcin, Pleșca 1993, 42), destinul nu se poate schimba, nimeni nu poate interveni în parcursul lui, acest destin crunt fiind surprins și-n versurile populare: *Moarcea-n lume drago-i mare, că ea nu primește dare. / Că ea dare d-ar primi, bogații n-ar măi muri, numa săracii ar muri. / Că bani n-au dă unge s-o plăcească, pă Moarce ca să-i măi lasă* (Hurduzeu 2024, 27).

Ursitorile, aceste personaje feminine mitice, erau, de obicei, în număr de trei și se credea că decideau soarta sufletului în viața. Acestea țin firele timpului, le derulează, rotind fusul, învărtind vârtelnița și sunt trei surori cunoscute și ca surorile nopții: *Klotho/ Nona* sau *Torcătoarea* (Nemeti 2003, 457), cea care toarce firele vieții și morții, *Lachesis/ Decima* sau *Ursitoarea*, cea care stabilea șirul evenimentelor ce urmau să se întâmple în viața omului și *Ahtropos/Morta* sau *Fatalitatea*. Ultima era numită frecvent și **Moartea** sau Șchioapa (Hurduzeu 2024, 34) era cea care tăia firul vieții și decide modul în care o persoană moare. Asupra acesteia din urmă ne vom opri în continuare în demersul de față.

Încă din mitologia greco-romană, Athropos era o divinitate din lumea de apoi asociată cu alte divinități infernale: Persephona, Hekate, Nemesis sau Demetra, precum și cu psihopompii consacrați Hermes sau Mercur. *Trio Fata* sau *Parcae* sunt atestate și în inscripțiile funerare (Isac, Bărbulescu 1976, 177-184) în Dacia pe monumentele funerare ca țesătoare. Având în vedere rolul pe care-l au în viața oamenilor, Parcele sunt triste, tăcute și aspre (Hurduzeu 2015, 140). Parcele sunt atestate pe opt (Nemeti 2003, 324-333) monumente funerare din Dacia romană, fiind un simbol al destinului ce nu poate fi schimbat de către om. Clotho apare de cele mai multe ori (patru), pe o ediculă de la Turda fiind alături de un copil care o imploră, revoltându-se parcă în fața destinului necruțător, care nu poate fi înduplecat de oameni.

În arta romană fiecare din cele trei Parce au un atribut specific: Clotho apare cu fusul și fuiorul, Lachesis cu sorții vieții iar Athropos cu globul și un volumen în care sunt notate destinele muritorilor (Hurduzeu 2015, 141). Apuleius situează Parcae-le, ca divinități care controlează firul vieții fiecărui individ și destinul lor în moarte, în lumea de apoi, în preajma locației lui Minos, inducând ideea că lumea din care vin copiii este cea de apoi, cea a strămoșilor, văzută ca un fel de *rezervor de fecunditate al viilor* (Mesnil, Poppova 1997, 74). În mitologia românească, Ursitorile sunt în număr de trei, numărul lor putând chiar merge până la șapte sau nouă (Pamfile 1997, 14).

Dintre cele trei ursitori, cea de a treia, Moartea sau Curmătoarea (Pamfile 1997, 20) este cea care stârnește oamenii cea mai mare teamă, aceasta mai putând fi întâlnită și sub numele de Samodiva (Pamfile 1997, 311). În lumea medievală organizându-se adevărate procesiuni care să protejeze localitățile împotriva Morții, mai ales cele organizate pe timp de ciumă (Delumeau 2004, 133). Aceste procesiuni circulare, de jur împrejurul localităților sau cetăților, erau menite să protejeze comunitatea împotriva oricărei agresiuni, mai ales de ciumă, ele fiind menționate în Evul Mediu în Spania, Franța, Italia, Germania, în Balcani încă de la începutul mileniului al doilea și se mențin inclusiv în Epoca Modernă, în sec XIX. Principalul

scop era acela de protecție, fiind adevărate ritualuri de legare. În unele cazuri se confecționau lumânări (*soignie*) egale cu perimetrul localității, lumânarea era adunată în formă de spirală în jurul unui fus care ardea zi și noapte. O astfel de lumânare a fost confecționată în 1209 la Valencianes, avea 10000 de coți, aprox. 6 km și cântărea 5000 de livre (0,45 kg) crezându-se că odată cu arderea acestei lumânări va înceta și molima, iar Moartea va pleca din zona comunității respective (Delumeau 2004, 134).

Când se întâmplă să fie molimă de ciumă, care echivala cu un număr mare de morți, în România secolelor XVIII-XX, se adună șapte sau nouă femei bătrâne, văduve, care torc, țes, croiesc și cos o cămașă într-o singură noapte *Cămașa ciumei* (Antonescu 2009, 124-125). Numărul femeilor este impar și este același cu numărul maxim al Ursitorilor imaginat în lumea satului. Dimineța în zori, cămașa este dusă la marginea satului, la hotarul cu alt sat sau la crucea amplasată la o răspântie, unde este așezată pe o creangă de măr, înfipă în pământ, lângă cruce sau este legată de creanga altui copac, era dusă de obicei de bărbați care aveau interdicția de a vorbi sau privi înapoi (Burghele, <https://matcaliterara.ro/happening-si-antropologie-culturala/>).

În general, Moartea împreună cu celelalte două surori ale sale, în tradiția populară erau așteptate în popor la trei zile (Hurduzeu 2024, 38) după nașterea unui copil când se pregătea Masa Ursitorilor în jurul căreia cele trei divinități ale destinului se așezau la miezul nopții pentru a stabili parcursul vieții noului născut. Asemeni oricăror divinități, în mod special acestea trebuie îmbunate și primite cât mai bine posibil atât în casa noului născut, la trei zile după naștere cât și-n timpul vieții. În tradițiile legate de momentele vieții, oamenii satelor le aduceau ofrande Ursitorilor, cele mai multe părănd a fi aduse Morții, aceasta bucurându-se de mare respect inclusiv în timpul vieții.

Moartea, cea de-a treia ursitoare, în imaginarul popular, are sensul de personificare a unei divinități imparțiale care ia sufletele oamenilor, asemeni bolilor nemiloase care erau aducătoare de moarte precum ciuma sau holera, motiv pentru care oamenii satelor le imaginau ca fiind frumoase pe primele două iar cea de-a treia era imaginată ca o femeie urâtă, rea și bătrână care, la momentul predestinat vine în locut în care omul trebuie să moară și-l așteaptă să-i curme viața, iar dacă acesta nu ajunge la locul fatidic, oameni-și imaginau că ursitoarea începe să se tânguiască (Hurduzeu 2024, 40).

În lumea satelor, aceasta imagine este perpetuată și apare sub diferite denumiri: *Alduita Domnului*, *Moarcea*, *Strâmba*, *Ciuma*, *Aia cu coasa*. Din cele cinci denumiri, una pare să fie pozitivă, celelalte sunt menite să îngrozească omul. Probabil că apelativul *Alduita Domnului* era folosit atunci când Moartea venea întradevăr ca o binecuvântare pentru acela care se chinuia foarte tare, era în imposibilitatea de a se ajuta singur sau era imobilizat la pat sau suferă de o boală incurabilă care-i provoca suferințe uriașe. Cele mai multe denumiri sunt negative, mai ales atunci când mor oameni tineri sau chiar vârstnici care-și doresc să trăiască pentru a-și duce la bun sfârșit anumite planuri, proiecte. Ca urmare a acestor credințe apar o serie de credințe că Moartea ar putea să fie totuși îmbunată și atunci când se făceau pomeni pentru sufletul mortului membrii familiei spun: „*Să fie pomană la Sfânta Moarce, lu Sfântu Înger și*

lui (decedatului)!” *Prima îl ia pă om Moarcea și are și ea nevoie de pomană* (Hurduzeu 2024, 41). Din acest motiv, Moartea trebuie menționată pe tot parcursul vieții la toate pomenile făcute de oameni pentru ca aceasta să nu li se arate înfricoșătoare în momentul fatidic și i se dă pomană spunând: „*Colacu ăsta să fie pomană Morții mele, să nu vină înfioartă, să nu vină năcăjâtă la mine! Pomana asta să fie în numili lu Dumedzău, să mă ferească dă rău! Ailaltă să fie pomană lu X, să-i ducă Dumedzău pomană la suflețulu ei/lui!*”. A doua pomană pare să fie dedicată și celei de a doua dintre ursitori, cea care deapănă firul, *Lachesis/ Decima* sau *Ursitoria*, cea care întruchipa caracterul arbitrar al evenimentelor. În acest fel se proceda la toate pomenile de Paște, de Crăciun, *dă Sâmf* (40 de mucenici) (Hurduzeu 2024, 41).

Ursitorile sunt cele care marchează destinul omului atât la naștere cât și la moarte, cele două lumi, cea a viilor și cea a morților, în mentalitatea românească constituind un tot binar (Hurduzeu 2017, 1247). Așadar rolul Ursitorilor nu încetează nici măcar după moarte, se încearcă îmbunarea lor atât pe parcursul vieții, pentru ca moartea să fie ușoară, cât și după moarte pentru ca în viața de apoi acestea să-i asigure sufletului condiții bune pentru a trece în noua etapă (Lorinț, Kahane 1968, 183). Pomana se numește pentru cineva anume, iar Dumnezeu poate juca și rolul de mesager, martor al faptului că cei vii și-au făcut datoria față de sufletul mortului și i-au dat cele trebuincioase pentru a nu suferi de foame, sete, frig, etc. Moartea omului diferă așadar, ea se petrece în funcție de ce fapte a făcut fiecare om în viață, așa cum i-a fost ursit. Ursitorile joacă un rol deosebit de important, fiind o prezență activă în viața omului de la naștere până la moarte și chiar după moarte (Hurduzeu, 2016), viața nefiind altceva decât un drum continuu cu actori interșanjabili.

Moartea este onorată și în zilele noastre prin ofrande și la *pomana mortului*, pe unul din colțurile mesei se așează mâncare pentru Moarte, la fel cum se gătea *Masa pentru Ursitori* ce se pregătea la nașterea unui copil. Aceste obiceiuri au la bază complementaritatea naștere-moarte, ca etape de trecere ce se situează la granița celor două tărâmură, tărâmul celor vii și tărâmul celor morți. Sufletul unui copil vine dintr-o lume în care pleacă sufletul celor morți; din acest motiv în domeniul morții vom regăsi simboluri ce țin de domeniul nașterii (Coman 1996, 59).

Moartea este onorată inclusiv când se pornesc izvoarele pentru morți. Se aprind lumânările, se umple gălețile cu apă și se pune un ban în fiecare și se tămâiază toată pomana și se spune: „*Fie-n numele lu Dumnedzău pomană lu X!*” sau se ocoleau cu cana cu tămâie și se spune: „*Să-i fie lumină sufletului lui X și pomană lu Sfânta Moarce și lu Îngerul lui!*” (Hurduzeu, 2024, 77).

Pe tot parcursul vieții oamenii trebuie să o respecte pe *Moarte* (Athropos) aducându-i ofrande pentru a putea trece mai ușor în lumea de apoi. Dacă primele două Ursitori sunt acceptate de omul satului cu resemnare, știind că soarta nu poate fi schimbată pe motiv că așa îți este scris la naștere, când vin Ursitorile, la trei zile de la naștere și decid soarta omului în viață în jurul mesei Ursitorilor, cea de a treia, *Moartea* trebuie respectată și trebuie cinstită cu ofrande în timpul praznicelor de peste an, pentru a nu se arăta urât în momentul mării treceri. Atunci când satele erau copleșite de

necazuri și mureau foarte mulți oameni, erau făcute pomeni în intersecții pentru a alunga *Moartea* din sat. *Moartea* se bucura de un respect aparte având praznicul ei în satul Valea Timișului (Hurduzeu 2019, 908): *Baba Ria creștea trei miei: unu îl tăia la pomana lui Dumnezeu, unu la pomana Morții și unu la praznicul casei. Numa ea le ținea din tot satu, când eram copil... Ne puneă o toblă (scândură) în mijlocul drumului, la marginea satului, într-o răscruce de drum... și copii strigau: „Dumnezău să primească lu Dumezău!” sau „Dumezău să primească lu Moarcea!”*, după cum spunea *baba* și se bătea cu lingura în toblă (Hurduzeu 2024, 135).

Moartea, a treia *Ursitoare*, pare să fie cea mai respectată dintre cele trei *Ursitori* și cu toate că ceea ce decid *Ursitorile* nimeni nu le poate schimba deciziile, oamenii printr-o serie de practici încercau măcar să o îmbuneze pe ultima dintre ele pe parcursul întregii vieți astfel încât în momentul fatidic să beneficieze de un final liniștit, de o imagine dusă cât mai mult spre un imaginar angelic.

Referințe bibliografice

- Coman, Mihai. 1996. *Bestiar mitologic românesc*, București: Editura Fundației Culturale Române
- Delumeau, Jean. 2004. *„Liniștiți și ocrotiți”, vol. I*, Iași: Editura Polirom
- Durand, Gilbert. 1998. *Structurile antropologice ale imaginarului*, București.
- Hurduzeu, Nicolae. 2015. *Concepția despre viață și moarte în Dacia romană reflectată în izvoarele literare și ritul funerar*, Timișoara: Editura Eurostampa
- Hurduzeu, Nicolae. 2024. *Călăuzirea sufletului în lumea de apoi în satele de pe valea râului Timiș (jud. Caraș Severin)*, Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei "Carol I"
- Lorinț, Florica, Belcin Pleșca, Cornelia. 1993. *Însemne despre destin*, în Anuarul Institutului de etnologie și folclor „C-tin Brăiloiu”, SN, Tom 4/1993
- Lorinț, Florica, Kahane, Mariana. 1968. *O ipostază a Ursitorilor în credințe și ceremonialuri*, în „Folclor literar”, vol. II, Timișoara
- Isac, Dan, Bărbulescu, Mihai. 1976. *Atestări ale Parcelor pe teritoriul Daciei Romane*, în AMN XIII
- Mesnil, Marianne, Poppova, Assia. 1997. *Etnologul între șarpe și balaur. Eseuri de mitologie balcanică*, București: Editura Paideia
- Nemeti, Irina. 2003. *Credința în destin*, în *Funeraria dacoromana*, Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană
- Pamfile, Teodor. 1997. *Mitologie românească*, Timișoara-București: Editura ALL

Webografie

- Antonescu, Romulus. 2009. *Dicționar de Simboluri și Credințe Tradiționale Românești*, <https://cimec.ro/Etnografie/Antonescu-dictionar/Dictionar-de-Simboluri-Credinte-Traditionale-Romanesti-c.html>.
- Burghel, Camelia. *Cămașa ciумii. Happening și antropologie culturală*, accesibil la <https://matcaliterara.ro/happening-si-antropologie-culturala/>.
- Hurduzeu, Nicolae. 2016. *Moiras-Parcae-Faits. Aspects regarding their rolle in the everyday life of humans*, în vol. *Interdisciplinaritate în arheologie*, Szeghed: Editura JATEPress Kiadó <http://arheovest.com/simpozion/arheovest4/50.pdf>.
- Hurduzeu, Nicolae. 2017. *Drumul sufletului în cântecul de zori*, în vol. *Interdisciplinaritate în arheologie*, Szeghed: Editura JATEPress Kiadó <http://arheovest.com/simpozion/arheovest5/001.pdf>.
- Hurduzeu, Nicolae. 2019. *Considerations on some ancient reminiscences persisting in the ceremonies for taming the Death present in funeral rituals*, în vol. *Interdisciplinaritate în arheologie*, vol. VII, Szeghed: Editura JATEPress Kiadó, http://arheovest.com/ro/simpozion/arheovest_7.html.